

включаються спільні елементи, однак обсяг кожного з цих понять включає також предмети, що не є елементами обсягу іншого поняття. Про таке відношення в контексті аналізованих понять ми говорити теж не можемо.

Крім того, звертає на себе увагу такий тип відношень між несумісними поняттями як відношення співпідпорядкування, яке існує між поняттями, які є різними видами одного роду. У даному випадку обсяги видових понять не співпадають і повністю включаються до обсягу родового поняття. Саме така ситуація має місце при співвідношенні понять «злочин» і «кримінальний проступок» – їх обсяги не співпадають, проте вони включаються до обсягу поняття «кримінальне правопорушення».

Підсумовуючи викладене, робимо висновок, що поняття «злочин» та «кримінальний проступок» перебувають у відношенні підпорядкування відносно поняття «кримінальне правопорушення». Поняття ж «злочин» та «кримінальний проступок» перебувають у відношенні співпідпорядкування – їх обсяги не співпадають і повністю включаються до обсягу поняття «кримінальне правопорушення». Відповідно, говорячи, наприклад, про кримінально протиправне діяння, яке містить ознаки злочину ми розуміємо, що дане діяння одночасно є й кримінальним правопорушенням. Між тим, говорячи про вчинення особою кримінального правопорушення, ми не знаємо є воно злочином чи кримінальним проступком.

Кривицький Ю. В.,

доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РЕФОРМА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: ДЕЯКІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРИЧИНИ ТА ЗАСАДИ

Перед кожною країною час від часу постає необхідність здійснення реформ у тій чи іншій сфері суспільного життя. Крім того, обов'язковими є такі етапи розвитку суспільства, коли виникає потреба в системних реформах, спрямованих на глибоку докорінну перебудову всіх сторін соціальної життєдіяльності. Така потреба може бути зумовлена різними чинниками, такими як духовний та інтелектуальний розвиток людства, зміна природних умов, науково-технічний прогрес, вплив світових процесів і міжнародних суб'єктів, зовнішня загроза тощо. Протягом ХХ ст. саме реформи, а не природний відбір, забезпечували інституційні та структурні зміни в більшості країн світу. Вони визнані найбільш оптимальним вектором прогресивного розвитку суспільства [1, с. 37]. У цьому контексті та з метою сприяння подальшому розвитку національної правової системи України на основі конституційних принципів верховенства права, пріоритетності прав і свобод людини та громадянина з урахуванням сучасних викликів і потреб демократичного суспільства та

міжнародних зобов'язань України актуальності набуває реформування кримінального законодавства.

Після здобуття Україною незалежності на її теренах протягом 10 років (1991–2001 рр.) чинним був Кримінальний кодекс України 1960 р. із змінами та доповненнями, а з 1 вересня 2001 р. і дотепер – Кримінальний кодекс України (далі – КК України). Порівняно з попередніми кримінальними законами КК України 2001 р. є чинним лише трохи більше ніж 19 років. Так, КК України 1960 р. був чинним у такі історичні періоди як побудова «розвинутого соціалізму» в Українській Радянській Соціалістичній Республіці, період «застою», «перебудови», розпаду Радянського Союзу й здобуття Україною незалежності, перші роки становлення та розбудови нової економічної, соціальної, політичної і правової систем у державі. Водночас КК України 1927 р. був чинним 34 роки й на час його дії припали Нова економічна політика, індустріалізація та колективізація, два Голодомори і масові репресії, підготовка до Другої світової війни, сама війна і повоєнне відновлення й інші події. Таким чином, попередні кримінальні закони були чинними в середньому вдвічі довше за нинішній і при цьому пережили періоди істотних, кардинальних змін у суспільстві та державі [2, с. 18–19].

У зазначених вище кримінальних кодексах, як би ми їх нині не оцінювали, закріплювались ті заборонені моделі поведінки, які вважались державою найбільш суспільно небезпечними для певного часу існування та функціонування відповідної форми держави (правління, устрою та режиму), були достатньо поширеними (типовими), що і давало державному апарату підстави легально (законно) застосовувати примусові (каральні) заходи за їх вчинення [3, с. 5]. Безперечно, чинний КК України 2001 р. є досконалішим порівняно з попередніми вітчизняними кримінальними кодексами, загалом відображає досягнення сучасної кримінально-правової науки, закріплює принципи гуманізму і законності [4, с. 476]. Існує низка концептуальних, системних, змістових і формальних причин, що зумовлюють необхідність реформування кримінального законодавства України.

Адже сучасне вітчизняне законодавство про кримінальну відповідальність побудоване на концепції необхідності встановлення заборон для населення щодо вчинення певних видів діянь під загрозою застосування кримінальної відповідальності за них. Виходячи з цього, кримінальний закон часто розглядається державою як інструмент вирішення різноманітних соціальних, економічних, політичних, інколи навіть культурних та історичних проблем шляхом встановлення «заборони» на вчинення певних діянь, встановлення чи посилення покарання за них. У результаті КК України 2001 р. став перенасиченим нормами про кримінальну відповідальність за діяння, які не заподіють істотної шкоди; складами злочинів, що вступають у колізії із загальними складами та між собою; з'явилися відверто помилкові правила, які суперечать базовим положенням кримінального права.

Проте такий концептуальний підхід до розуміння місця та ролі кримінального законодавства в суспільному житті й національній правовій системі не відповідає ч. 2 ст. 19 Конституції України, відповідно до якої органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Виходячи з цієї конституційно-правової норми (принципу), концептуальною засадою побудови кримінального закону має бути точне і жорстке регулювання повноважень держави стосовно протидії злочинності шляхом встановлення підстав і меж застосування покарань чи інших заходів кримінально-правового характеру. Таким чином, новий кримінальний кодекс має бути створений як нормативно-правовий акт, предметом регулювання якого є не поведінка окремих людей, а діяльність держави, перш за все, в особі суду і правоохоронних органів щодо протидії злочинності. Таке концептуальне положення вимагає свого втілення як на рівні визначення предмета та метода кримінально-правового регулювання, так і в окремих інститутах і нормах кримінального права [4].

Як слушно зазначає Є.Л. Стрельцов, потрібно розуміти, що «посадити», а тим більш «стратити» члена суспільства зовсім не означає, що тим самим знімається «напруженість» у соціальній сфері, усуваються чи нівелюються відповідні детермінанти, які «пероджують» такі вчинки. Саме тому держава не повинна все «перекладати» на кримінальне законодавство, знімаючи, образно кажучи відповідальність «з себе» за ті негативні процеси, які відбуваються. Вона повинна в першу чергу шукати і знаходити реальні важелі, які об'єктивно можуть впливати на негативні процеси, свідомість суспільства, розуміючи при цьому, що такі детермінанти можуть так би мовити залежати від особливостей форми держави, моделі функціонування економіки тощо. А вже потім, коли такі заходи виявляються безрезультатними, держава отримує певну «моральну» впевненість і юридичну обґрунтованість у застосуванні «відверто примусових» заходів відносно своїх же громадян. Саме такий підхід і дає змогу визнавати кримінальне законодавство лише «останнім засобом» впливу на осіб, їх ментальність, які здійснюють суспільно-негативні вчинки. При цьому кримінальне законодавство завжди потребує раціональної та прагматичної оцінки у плані реальних можливостей здійснення державного впливу на події та вчинки, які відбуваються, і його потрібно розглядати тільки як «один» з державних «інструментів», але ніколи – як єдиний «усуперемагаючий» засіб. Це жодним чином не свідчить про неефективність або недостатню ефективність кримінального законодавства. Навпаки, засоби його впливу можуть ставати навіть більш, ніж «просто» ефективними. Але саме це і свідчить про те, що воно повинно мати як сильнодіючі ліки лише суто «дозований» і «необхідний» характер і продумано застосовуватися, і тільки тоді, коли інші можливості впливу вичерпані [2, с. 9–10].

Отже, реформа кримінального законодавства є важливою складовою правової реформи та спрямована на реалізацію істотних, прогресивних правових змін у сфері кримінально-правових відносин з урахуванням потреб демократичного суспільства. Однією з концептуальних засад реформи кримінального законодавства є розрізнення юридичної природи злочинів та проступків і відмова від розуміння проступків як виду злочинів найменшої суспільної небезпечності. Проступок повинен інтерпретуватися як протиправне діяння, що заподіює і не здатне завдати істотну шкоду особі, суспільству чи державі, тоді як злочин заподіює істотну, значну, тяжку або надзвичайно тяжку шкоду. Ці види шкоди мають бути чітко визначені в законодавстві, що створить належний інструментарій розмежування проступку і злочину [5].

Список використаних джерел

1. Кривицький Ю. В. Правова реформа: теоретико-прикладні виміри актуалізації проблеми. Часопис Київського університету права. Київ, 2018. № 3. С. 37–41.
2. Баулін Ю., Тацій В. Завдання вітчизняної кримінально-правової науки в умовах реформування кримінального законодавства України. Право України. 2020. № 2. С. 17–31.
3. Стрельцов Є. Л. Реформа кримінального законодавства України: осінні роздуми. Херсон : Гельветика, 2019. 100 с.
4. Тацій В. Я., Борисов В. І. Кримінальний кодекс України. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 17 : Кримінальне право / Редкол. : В. Я. Тацій та ін. Харків : Право, 2017. С. 473–476.
5. Концепція реформування кримінального законодавства України, підготовлена робочою групою з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/concept>.

Кришевич О. В.,

професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор;

Задніченко С. І.,

заступник начальника Департаменту
документального забезпечення – начальник
управління організаційного забезпечення
та контролю

ПОНЯТТЯ «ІСТОТНА ШКОДА», «ЗНАЧНА ШКОДА» В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

У «Юридичній енциклопедії» за редакцією Ю. С. Шемшученка відсутнє тлумачення поняття «істотна шкода», але вказується, що стосовно категорії «шкода» оперують поняттями «істотна», «значна», «велика», «особливо велика», «завдана у великому розмірі», «завдана в